

Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 12 maj 1941 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Genom en den 9 maj 1941 dagtecknad proposition, nr 229, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

Lag om rätt för arrendator att bortföra stråfoder m. m.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Arrendator må i enlighet med anvisningar, som lämnats av statens livsmedelskommission eller efter dess bemyndigande av lokal kristidsmyndighet, från den arrenderade fastigheten bortföra stråfoder utan hinder av vad i arrendeavtalet eller eljest finnes stadgat rörande förbud mot sådant bortförande.

2 §.

Har i arrendeavtal fastställts viss odlingsplan för den arrenderade fastigheten, må arrendatorn avvika från planen, i den mån livsmedelskommissionen eller efter dess bemyndigande lokal kristidsmyndighet lämnat anvisningar rörande tillämpning av annan odlingsplan.

3 §.

För tillämpning av denna lag erforderliga föreskrifter må meddelas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av statens livsmedelskommission.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, samt gäller till och med den 30 juni 1942.

I skrivelse den 18 mars 1941 har *statens livsmedelskommission* hemställt om genomförande av sådan lagstiftning att arrendator kan dels avvika från i arrendeavtalet fastställd odlingsplan, dels ock utan hinder av stadgandet i 2 kap. 19 § nyttjanderättslagen eller arrendeavtalet bortföra stråfoder från den arrenderade fastigheten.

I 2 kap. 19 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom stadgas, bland annat, att arrendator icke utan jordägarens samtycke äger föra stråfoder från fastigheten, innan arrendet upphör. Har arrendatorn, när han skall avflytta, stråfoder kvar, är han pliktig att till pris motsvarande hälften av det i orten för dylikt foder gångbara överlåta det till jordägaren. Kan ej överenskommelse träffas om den ersättning, vilken sålunda bör utgå, skall frågan därom avgöras av tre ojäviga skiljemän, bland vilka en utses av vardera parten och de sålunda utsedde tillkalla den tredje. Tredskas någondera parten att utse skiljeman, eller kunna de utsedde ej förena sig om valet av den tredje, äge domaren eller utmätningssmannen i orten att förordna om valet. Den, som ej nöjes med vad de flesta skiljemännen säga, äger att draga tvisten under rättens prövning, så framt han instämmer sin talan inom nittio dagar från det skiljemännens beslut tillställdes honom.

I vissa andra författningar finnas upptagna bestämmelser rörande förbud för arrendator att bortföra stråfoder från arrenderad ecklesiastik jord och kronojord.

Såsom motivering för den begärda lagstiftningen om rätt att avvika från fastställd odlingsplan har kommissionen anført.

Med hänsyn till den bristande tillgången på utländska fodermedel har det ansetts i hög grad önskvärt att den inhemska foderproduktionen i största möjliga utsträckning utvidgas och intensifieras. Statens livsmedelskommission söker sedan en längre tid genom propaganda och på andra sätt verka härför. Därvid har också framhållits betydelsen i nuvarande läge av att trädesbruket i varje fall i viss omfattning inskränkes. På många håll har också stort intresse visats för denna sak.

I åtskilliga arrendekontrakt finnas emellertid intagna bestämmelser, som medföra att arrendatorerna ej kunna fritt disponera de arrenderade arealerna utan äro bundna vid att använda en viss växtföljd. Sålunda gives ofta en föreskrift därom att en viss del av den bortarrenderade fastighetens åkerareal skall användas till träda eller till odling av gräs och andra foderväxter. Betydelsen av en dylik anordning med hänsyn till jordens produktionsförmåga är i viss mån föremål för olika meningar inom sakkunniga kretsar. Under rådande förhållanden, då varje disponibel areal bör utnyttjas för en i högsta grad intensifierad produktion, synes i varje fall ett fasthållande vid kontraktsbestämmelser av nyssnämnda art icke vara försvarligt. I allmänhet torde väl också jordägaren icke motsätta sig att föreskrifterna åtminstone temporärt suspenderas.

Enligt vad för kommissionen anmäls förekomma emellertid även fall, där jordägaren icke velat taga hänsyn till lägets krav utan enständigt utan rimlig anledning vägrat att eftergiva de omtalade kontraktsbestämmelserna. Att dylikt kan få förekomma måste under rådande förhållanden te sig synnerligen stötande.

Rörande den ifrågasatta lagstiftningen angående suspension av 2 kap. 19 § nyttjanderättslagen har kommissionen yttrat:

Det har redan i flera fall visat sig, att jordägaren med stöd av stadgandet i 2 kap. 19 § nyttjanderättslagen förbjudit arrendatorn att försälja halm, som arrendatorn själv ansett sig kunna undvara. Bakom detta förbud har då ofta legat en önskan hos jordägaren att bekomma en större eller mindre del av ersättningen för halmen. En sådan vägran från jordägarens sida medför emellertid, att stråfodret icke kan på snabbaste och enklaste sätt tagas i anspråk för tillgodoseende av de olika, delvis synnerligen trängande, stråfoderbehoven. Livsmedelskommissionen kan nämligen då nödgas tillgripa det relativt omständliga och tidsödande förfarande som anvisas i allmänna förfogandelagen. På grund härav synes även nyssberörda lagstadgande — och i överensstämmelse därmed avfattade kontraktsbestämmelser — under rådande förhållanden böra suspenderas.

Därest en dylik suspension anses böra ifrågakomma, torde det jämväl böra övervägas, huruvida ej jordägaren bör tillerkännas rätt att av arrendatorn utbekomma viss andel av ersättning för stråfoder, som försäljes från fastigheten. En sådan rätt skulle i så fall grundas på att den gödsel, som faller efter foder, vilket alstras och utfodras å fastigheten, anses tillhöra denna.

Över livsmedelskommissionens skrivelse har efter remiss yttrande den 4 april 1941 avgivits av *lantbruksstyrelsen*. Av detta yttrande må här återgivas följande.

Såsom framhållits av livsmedelskommissionen torde arrendekontraktbestämmelser, som medföra tvång i fråga om viss växtföljd m. m., nog stå hindrande i vägen för en med hänsyn till rådande krisförhållande önskvärd intensifiering eller omläggning av jordbruksdriften. Lantbruksstyrelsen har därför intet att invända mot att den av statens livsmedelskommission härutinnan ifrågasatta lagstiftningen kommer till stånd, varigenom kontraktsbestämmelser av här berörda slag i lämplig omfattning upphävas, eller varigenom Kungl. Maj:t erhåller befogenhet att förordna om sådant upphävande.

Livsmedelskommissionens förslag i fråga om suspension under rådande krisförhållanden av lagstadgandet rörande arrendators rätt att bortföra stråfoder från fastighet och i överensstämmelse därmed avfattade kontraktsbestämmelser vill lantbruksstyrelsen biträda, dock med viss inskränkning. Arrendator bör sålunda enligt lantbruksstyrelsens mening visserligen erhålla rätt att i nuvarande läge utan jordägarens samtycke föra stråfoder från fastighet, men allenast i begränsad omfattning. Lantbruksstyrelsen förordar, att dylik rätt må avse en årlig stråfoderkvantitet, motsvarande högst en tredjedel av årets skörd av hö respektive halm. En vidsträcktare omfattning av den ifrågasatta rätten synes icke kunna motiveras med önskvärdheten att olika jordbrukares behov av stråfoder må kunna på ett snabbt och enkelt sätt tillgodoses.

Med anledning av vad livsmedelskommissionen vidare anfört, vill lantbruksstyrelsen framhålla, att enligt styrelsens förmenande jordägare icke bör tillerkännas rätt att av arrendator utbekomma viss andel av ersättning för stråfoder, som arrendatorn försålt från fastigheten. Alltför stora svårigheter skulle nämligen med säkerhet möta att fastställa rättvisa grunder för beräkning av sådan ersättningsandel. Dylik rätt komme därför sannolikt att medföra svåröverskådliga konsekvenser i fråga om rättsförhållandena jordägare och arrendator emellan. Härtill kommer, att arrendatorerna numera ganska allmänt torde ha kommit till den uppfattningen att i regel intet står att vinna

genom utarmning av åkern på näringsämnen. I allmänhet torde arrendatorerna vara benägna att söka genom användning av konstgödsel eller på annat sätt kompensera ett bortförande från fastighet av stråfoder. Lantbruksstyrelsen avstyrker alltså, att jordägare tillerkännes viss andel av ersättning för stråfoder, som bortförts från arrenderad fastighet.

Föredragande departementschefen, statsrådet Pehrsson-Bramstorp, har i propositionen anfört följande:

»Den till följd av stormaktskriget i hög grad hindrade importen västerifrån samt föregående års svaga foderskörd ha medfört en kännbar knapphet å fodermedel. Varje möjlighet till ökad inhemska odling måste därför under nuvarande förhållanden tillvaratagas. Av stor vikt är även att en rationell fördelning av befintliga tillgångar på fodermedel genomföres. I sistberörda syfte har Kungl. Maj:t genom kungörelse den 10 januari 1941 (nr 16) förordnat om beslag å stråfoder. I 5 § av denna kungörelse föreskrives, att innehavare av beslagtaget stråfoder, vilken vägrar att på villkor, som bestämmas av livsmedelskommissionen, sälja varan till av kommissionen anvisad köpare, skall vara pliktig att, i den mån kommissionen det föreskriver, avstå densamma till kronan enligt allmänna förfogandelagen. Med stöd av dessa bestämmelser har livsmedelskommissionen i första hand sökt verkställa en lämplig frivillig fördelning av fodermedeltillgångarna. Vissa svårigheter synas emellertid härvid ha uppstått i fråga om stråfoder å utarrenderade fastigheter. Enligt vad kommissionen upplyst ha fastighetsägare med stöd av 2 kap. 19 § nyttjanderättslagen eller stadgande i arrendeavtalen motsatt sig att stråfoder föres från de arrenderade egendomarna. I dylika fall har livsmedelskommissionen måst använda förfogandelagens bestämmelser för att få disponera fodermedlen i fråga, vilket har förorsakat onödig omgång och kostnad. Ett smidigare och snabbare förfarande skulle givetvis kunna genomföras, därest möjligheter föreläge att medgiva undantag mot fastighetsägarens önskan från arrendeavtalets eller nyttjanderättslagens ifrågavarande föreskrifter rörande förbud för arrendatorn att bortföra stråfoder från den arrenderade egendomen. Ehuru det uppenbarligen måste ingiva betänkligheter att medgiva avsteg från ingångna avtal, anser jag mig likväl under nu för handen varande förhållanden kunna i viss utsträckning biträda kommissionens förslag i detta avseende; i all synnerhet som här icke avses annat än ett undvikande av det mera komplicerade och tungrodda förfarande som en tillämpning av förfogandelagen innebär. Den nu ifrågasatta lagstiftningen bör emellertid omgivas med tillräckliga garantier för förhindrande av missbruk. Densamma bör sålunda icke, såsom livsmedelskommissionen synes ha förutsatt, givas det innehåll, att det lägges i arrendatorns hand att avgöra huruvida arrendeavtalet skall sättas ur kraft. Att såsom lantbruksstyrelsen föreslagit härutinnan begränsa arrendatorns handlingsfrihet att avse allenast viss del av det å fastigheten senast bärgade stråfodret synes icke heller tillfredsställande. Syftet med den ifrågasatta lagstiftningen torde bäst vinnas om upphävandet av avtals- och lagbestämmelserna göres beroende av beslut av den eller de myndigheter som handha foderreglering-

en. I den nya lagstiftningen torde därför böra upptagas ett stadgande av innehåll, att arrendator må i enlighet med anvisningar, som lämnats av statens livsmedelskommission eller efter dess bemyndigande av lokal kristidsmyndighet, från den arrenderade fastigheten bortföra stråfoder utan hinder av vad i arrendeavtalet eller eljest finnes stadgat rörande förbud mot sådant bortförande. En dylik utformning av bestämmelsen ger möjlighet för vederbörande myndighet att lämna dispens från såväl föreskrifter i arrendeavtalet och nyttjanderättslagen som de för utarrenderande av ecklesiastik- och kro-noegendom gällande reglerna. Jag förutsätter emellertid att myndigheterna vid beviljande av dispens beakta behovet av foder å den egendom, varom fråga är. Givet är, att arrendatorn icke må genom försäljning av sådana djur, som böra finnas å egendomen med hänsyn till dess storlek, förskaffa sig möjlighet till större försäljning av foder än eljest skulle varit fallet.

I skrivelsen från livsmedelskommissionen har även framhållits betydelsen av att i nuvarande läge trädesbruket i varje fall i viss omfattning inskränktes. Såsom jag redan inledningsvis anfört är det av största vikt att varje möjlighet till odling utnyttjas. I icke ringa omfattning torde emellertid, då det gäller utarrenderade egendomar, bestämmelser i arrendekontrakten rörande skyldighet för arrendatorn att följa viss odlingsplan lägga hinder i vägen för en sådan utvidgad odling. Dylika bestämmelser lära också i viss utsträckning förhindra övergång till den för närvarande så betydelsefulla oljeväxtodlingen. Önskvärt synes därför vara att även bestämmelser av nu ifrågavarande slag kunna sättas ur kraft. Jämväl i denna fråga anser jag mig böra biträda livsmedelskommissionens av lantbruksstyrelsen tillstyrkta förslag. Såsom jag understrukt beträffande den förut förordade lagstiftningen rörande medgivande för arrendatorn att bortföra stråfoder från den arrenderade fastigheten, bör det icke få ankomma på arrendatorn att avgöra huruvida och i vilken omfattning arrendeavtalet skall åsidosättas. I anslutning till vad jag förut tillstyrkt finner jag mig i nu förevarande hänseende kunna föreslå, att arrendator berättigas att avvika från i arrendeavtalet fastställd odlingsplan, i den mån livsmedelskommissionen eller efter dess bemyndigande lokal kristidsmyndighet lämnat anvisningar rörande tillämpning av annan odlingsplan. Anvisningar av här ifrågavarande slag torde kunna givas mera generell form och sålunda avse visst område eller vissa delar av landet.

Såväl livsmedelskommissionen som lantbruksstyrelsen ha upptagit till övervägande frågan, huruvida icke jordägaren, därest medgivande att bortföra stråfoder lämnas arrendatorn, bör erhålla någon gottgörelse av arrendatorn. Det torde även kunna ifrågasättas om icke jordägaren även kan vara berättigad till ersättning i det fall att arrendatorn avviker från den för egendomen fastställda odlingsplanen. För min del är jag närmast böjd att i förevarande hänseende i anslutning till vad lantbruksstyrelsen anfört icke tillskapa några särskilda rättsregler rörande ersättning åt jordägaren. Den nu av mig förordade lagstiftningen är påkallad av de särskilda av krisen uppkomna svårigheterna för landets försörjning med livsmedel och torde därför endast böra vinna tillämpning så länge dessa förhållanden äro be-

stående. Någon nämnvärd skada torde jordägaren icke komma att lida därest arrendatorn under ett eller annat år bortför mer stråfoder från egendomen än i kontraktet medgivits eller avviker från fastställd odlingsplan. Arrendatorn torde i eget intresse komma att tillföra egendomen erforderliga gödningsämnen. För det fall att arrendet upphör under lagstiftningens giltighetstid kan ifrågasättas huruvida icke jordägaren drabbas av en viss förlust. Enligt 2 kap. 19 § nyttjanderättslagen är arrendatorn, när han vid avflyttningen har stråfoder kvar, nämligen pliktig att till pris motsvarande hälften av det i orten gångbara överlåta fodret till jordägaren. Medgives arrendator med stöd av den nu förordade lagstiftningen att sälja fodret, kommer jordägaren icke att kunna begagna sin lösningsrätt. I nuvarande läge torde emellertid arrendatorn i regel komma att använda allt foder å fastigheten och sålunda icke lämna något till jordägaren. För den händelse i något fall mera foder skulle finnas än som för närvarande behöves å egendomen och arrendatorn önskar att få sälja detta i stället för att låta jordägaren övertaga detsamma, torde man kunna förvänta att myndigheterna lämna anvisningar härom endast i sådan omfattning att jordägarens berättigade intresse icke trädes för när. Försäljning av sådant foder, som oundgängligen behöves för egendomens rätta brukande, bör alltså icke ifrågakomma.

Erfordras för tillämpning av den nu tillstyrkta lagstiftningen ytterligare föreskrifter, böra dessa få meddelas av Kungl. Maj:t eller efter Kungl. Maj:ts bemyndigande av livsmedelskommissionen.

Såsom jag redan antytt bör lagstiftningen endast givas begränsad varaktighet. Jag förordar att densamma till en början gives giltighet till och med den 30 juni 1942.

Enligt bestämmelserna i 2 kap. 36 § nyttjanderättslagen är arrenderätten förverkad, därest arrendatorn avviker från fastställd odlingsplan och icke på tillsägelse vidtager rättelse eller ock mot stadgandet i 19 § från fastigheten bortför stråfoder. Givet är, att, därest arrendator med stöd av nu ifrågavarande lagstiftning avviker från fastställd odlingsplan eller bortför stråfoder, berörda påföljd icke skall äga tillämpning. Något särskilt stadgande härom torde icke vara erforderligt.»

Lagrådet har yttrat följande:

»Då tillträde och avträde av utarrenderad fastighet vanligen sker vid tiden för laga fardag, den 14 mars, och således innan perioden för vinterutfodringen är avslutad, överlämnas i ett mycket stort antal fall till nytillträdande arrendator viss mängd stråfoder med förpliktelse för arrendatorn att vid avträdet till jordägaren överlämna motsvarande myckenhet. Vid meddelandet av anvisningar beträffande försäljning av stråfoder bör vederbörande kristidsmyndighet taga hänsyn till dylika förpliktelser, vilka uppenbarligen lämnas orubbade av förevarande lagstiftning.»

Utskottet.

Stadgandet i 1 § i det framlagda lagförslaget avser att bereda möjlighet för arrendator att i enlighet med de anvisningar, som lämnas av statens livs-

medelskommission eller efter dess bemyndigande av de lokala kristidsmyndigheterna, bortföra stråfoder från den arrenderade fastigheten utan hinder av vad i arrendeavtalet eller eljest finnes stadgat angående förbud mot sådant bortförande.

I likhet med föredragande departementschefen vill utskottet framhålla angelägenheten av att myndigheterna vid beviljande av dispenser i enlighet med detta stadgande beakta behovet av foder å egendomen ävensom vikten av att arrendatorn icke genom försäljning av sådana djur, som böra finnas å egendomen, förskaffar sig möjlighet till större försäljning av foder än eljest skulle varit fallet.

Bestämmelsen i 2 § i lagförslaget avser att, likaledes enligt livsmedelskommissionens eller de lokala kristidsmyndigheternas anvisningar, möjliggöra avvikelser från odlingsplan, som fastställts genom arrendeavtal rörande utarrenderad fastighet.

Enligt utskottets mening kan otvivelaktigt under nu rådande förhållanden understundom föreligga behov att i vissa avseenden avvika från gällande odlingsplan. Utskottet förutsätter, att livsmedelskommissionen och de lokala kristidsmyndigheterna komma att med varsamhet handhava den anvisningsrätt, som tillerkännes dem genom det föreliggande förslaget. Rätt till avvikelse från fastställd odlingsplan synes sålunda icke böra meddelas beträffande jord, som uppenbarligen bör ligga i träda för att hållas uppe i full växtkraft. Vid anvisningarnas utfärdande måste jämväl beaktas, att avträdande arrendator kommer att lämna egendomen behörigen besädd med vintersäd och vallväxter.

I övrigt har utskottet icke funnit anledning till erinran mot det framlagda lagförslaget.

Utskottet får alltså hemställa,

att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen.

Stockholm den 12 maj 1941.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Hagman, Tamm, Wistrand, Nils Elowson, Näslund* och *Gustaf Elofsson*; samt

från andra kammaren: herrar *Hage, Hermansson, von Seth**, fru *Johansson*, herrar *Barnekow, Larsson* i Östersund, *Witzell* och *Norup*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.